

A „Sport a Fejlődésért és a Békéért” (SDP) mint új tudományterület bemutatása a kambodzsai iskolai testnevelés újjáépítésére kialakított program esettanulmányán keresztül

“Sport for Development and Peace” (SDP) as a New Field of Science – a Case Study of a PE development program in Cambodia

Bardocz-Bencsik Mariann¹, Dóczy Tamás²

1 Testnevelési Egyetem, Sporttudományok Doktori Iskola, Budapest

2 Testnevelési Egyetem, Társadalomtudományi Tanszék, Budapest

Absztrakt: A sportnak a nemzetközi fejlesztésben és a béketeremtésben játszott szerepével egy Magyarországon még kevésbé ismert tudományterület, a „Sport for Development and Peace” (SDP) foglalkozik. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) – elismerve a sportnak a Millenniumi Fejlesztési Célok (MDG-k) eléréséért folytatott munkában játszott szerepét –, a 2000-es évek elején lépéseket tett a terület intézményesítéséért, így 2001 óta külön ENSZ-irodában dolgozik az ENSZ főtítkárnak a szakterületért felelős tanácsadója. Ma pedig világszerte több ezer program fut a területen. Az egyik az iskolai testnevelés újjáépítésével foglalkozik Kambodzsában, ahol az 1970-es évek diktatorikus rendszere után az iskolai testnevelést a nulláról kell felépíteni. Az SDP történetével, fejlődésével, majd a délkelet-ázsiai országban futó program esettanulmányával foglalkozik e tanulmány. A bemutatott eset elemzése egy, az SDP-ben használatos kritériumrendszerrel ütköztetve történt azért, hogy ezen keresztül lehessen rávilágítani a gyakorlati munka nehézségeire.

Kulcsszavak: sport a fejlesztésért, sport a békéért, ENSZ, nemzetközi fejlesztés, Millenniumi Fejlesztési Célok

Abstract: Sport for Development and Peace (SDP) is the name of a scientific field not yet well-known in Hungary, which examines the role sport can play in international development and peace-building. In the early 2000s, the United Nations took steps to institutionalise the field, recognising sport’s role in working towards the Millennium Development Goals (MDGs). Hence, since 2001 the special advisor for the general secretary of the UN works in a UN office dedicated to SDP. Today, several thousands of programmes run in the field. One of them strives to re-establish physical education in Cambodian public schools, where this subject has to be built up from zero after the dictatorial society of the 1970s. This study deals with the history and the development of SDP, and then examines the case study of the programme in the Southeast Asian country. The analysis of the case presented in the paper was carried out with the help of a set of criteria often used to assess SDP projects, which could reveal the challenges of practical work in the field.

Keywords: sport for development, sport for peace, UN, international development, Millennium Development Goals

Bevezetés

A „Sport a Fejlődésért és a Békéért” (SDP) mozgalom története

A sportnak a béke-teremtésben játszott szerepére nemcsak sporttörténeti, de egyetemes történelmi példa is akad, amely az első világháborúban, az úgynevezett „karácsonyi fegyverszünet” alatt történt. Az ellenséges haderők 1914. december 24-én este a nyugati fronton, a senki földjén spontán fegyverszünetet tartottak, egyesek közülük pedig futballozni kezdtek.¹ A testmozgásnak a stressz mérséklésében és a depresszió tüneteinek csökkentésében játszott szerepe csupán kettő annak jótékony pszichológiai hatásai közül.²

A sportszociológia tudományának az 1960-as évektől kezdődő folyamatos fejlődésével egyre több tanulmány látott napvilágot a sport jótékony hatásáról a közösségépítés és a jellemformálás területén. Bár az ideológia és a politika szintjén az SDP-mozgalom számos jellemzője alapján új keletűnek mondható, a gyakorlat szintjén ez megkérdőjelezhető (Coalter, 2013). Afrika egyik legnagyobb fiataloknak szóló szervezetét, a kenyai Mathare Youth Sports Associationt (MYSA) például 1987-ben alapították. Az Afrika egyik legnagyobb nyomor-nyegyedében alapított szervezet céljai között szerepel az oktatás, a lányok társadalmi szerepének megerősítése, a veszélyeztetett gyermekekre való fokozott odafigyelés, valamint a fogyatékkal élők társadalomba történő bevonása. A célok eléréséhez pedig eszközként többek között a sportot, azon belül is a labdarúgást használják.³

Az egyik első szervezet, amely azt a fő célt tűzte ki maga elé, hogy a testmozgást és a sportot használja fel nemzetközi fejlesztési célok elérésére, a Johann Koss, norvég gyorskorcsolyázó olimpiai bajnok által 2000-ben alapított Right to Play volt. Elődje, az Olympic Aid adománygyűjtő szervezet 1994 óta működött több népszerű sportoló bevonásával. Köztük volt Koss is, aki a kezdetektől nagyköveti funkciót látott el a szervezetnél, majd 2000-ben átalakította azt, tevékenységi körét kibővítette, ezzel megalapította a Right To Play-t. A szervezet 2011-ben 23 országban 350 sportoló bevonásával hetente

700 ezer gyermekhez juttatta el a mozgás örömét.⁴ A sportnak a nemzetközi fejlesztésben és béke-teremtésben betöltött szerepét az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 2001-ben ismerte el intézményesen, amikor új mandátum került megalapításra. Az ENSZ főtitkárának a szakterületért felelős első tanácsadója Svájc egykori elnöke, Adolf Ogi lett, aki a genfi székhelyű ENSZ Sport a Fejlődésért Iroda (UNOSDP) vezetőjeként látott munkához.

Ezt követően felgyorsult a terület fejlődése: 2002-ben megalakult egy munkacsoport, amelynek feladata az ENSZ ügynökségek munkájának koordinációja lett e területen. Az első magas szintű SDP konferenciára 2003 februárjában került sor a svájci Magglingenben, ahol a résztvevők – sport-szövetségek, kormányok, ENSZ-szervek, sportolók, a média, az üzleti és a civil szféra képviselői – megfogalmazták a Magglingeni Deklarációt, amelyben felhívták a figyelmet a sportnak a nemzetközi fejlesztésben betöltött szerepére. 2003 végén, a deklaráció hatására megalakult a Svájci Fejlesztési Akadémia egy projektjeként a sportandev.org platform, amely ettől kezdve gyűjtőhelyeül szolgál a világon futó, sportot használó fejlesztési projekteknél.⁵

A folyamatok hatására számos országban egyre több SDP-program valósult meg ezekben az években, és ezt a tendenciát még inkább felerősítette, hogy 2005-öt az ENSZ a Sport és a Testnevelés Nemzetközi Évének nyilvánította.

A sport- és a fejlesztési szektor kapcsolata a legmagasabb szinten is egyre szorosabb lett: 2009-ben a Nemzetközi Olimpiai Bizottság megfigyelői státuszt kapott az ENSZ-ben,⁶ míg 2013-ban az ENSZ Közgyűlése április 6-át a Sport a Fejlődésért és Békéért Nemzetközi Napjának nyilvánította.⁷

Az SDP közelebről

Fred Coalter (2005) kétféle megközelítés szerint csoportosítja az SDP-projekteket. Vannak úgynevezett „sport plus” programok, melyek középpontjában maga a testmozgás, a sporton keresztüli készségfejlesztés, oktatás áll, illetve vannak „plus sport”

¹ Amanda Mason: *The Real Story of the Christmas Truce*. www.imw.org.uk (Letöltés: 2017. január 11.)

² *Psychological Benefits of Exercise*. www.appliedsportpsychy.org (Letöltés: 2017. január 11.)

³ *MYSA Kenya: Our programs*. www.mysakenya.org (Letöltés: 2017. január 11.)

⁴ *ESPN 30 for 30: Right To Play*. ESPN

⁵ *The International Platform on Sport and Development: 10th anniversary interactive timeline*. www.sporanddev.org (Letöltés: 2017. január 11.)

⁶ *Nemzetközi Olimpiai Bizottság (2009): IOC Becomes UN observer*. www.olympic.org (Letöltés: 2017. január 11.)

⁷ *Nemzetközi Olimpiai Bizottság (2013): What is the International Day of Sport for Development and Peace?* www.olympic.org (Letöltés: 2017. január 11.)

programok. Utóbbiakban a sportnak mellékszerep jut; ilyenek például azok a természeti katasztrófák utáni, nemzetközi segítségnyújtó szervezetek által vezetett akciók, amelyekben szerepet kap a sport is, de nem elsődleges célként, illetve eszközként.

Az SDP területén működő szervezetek közt kiemelkedő fontosságúak a nemzetközi fejlesztési szervezetek, a sportszervezetek, a kifejezetten SDP-programok megvalósítására alakított szervezetek és a kormányzati szervek, míg némely program kapcsán szintén szerephez jutnak az oktatási intézmények, illetve az üzleti szféra szereplői.

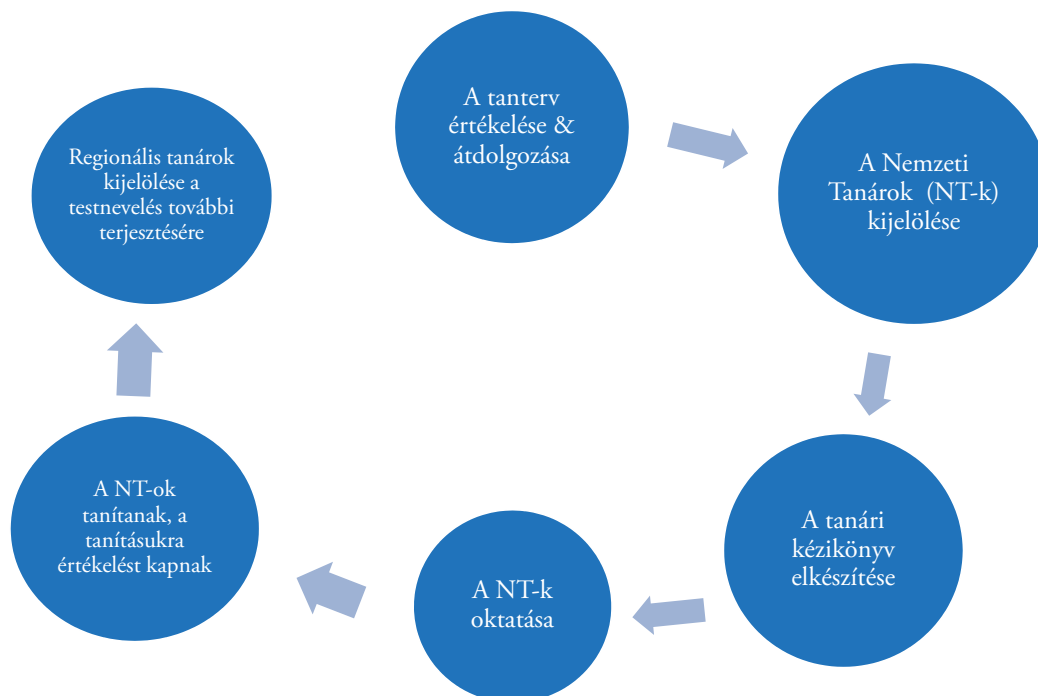
Az egyének szintjén csoportosítva a szektor szereplőit, négy csoportot lehet elkülöníteni. A kedvezményezetteket, vagyis az SDP-programok résztvevőit, az SDP területén dolgozókat, elkülönítve a fizetett alkalmazottakat és az önkénteseket, valamint azokat a közszereplőket – például híres sportolókat – akik a nevüket adják egy-egy SDP-programhoz.

Az esettanulmány terepe: Kambodzsa és a testnevelés

A nemzetközi fejlesztésben gyakori példa, hogy kormányzati támogatást nyújtanak országok fejlődő szomszédjaiknak. Japán ezt a Japán Nemzetközi

Együttműködési Ügynökség (JICA) pályázati rendszerén keresztül teszi, amelynek forrásaira többek között délkelet-ázsiai fejlődő országok tarthatnak igényt.⁸ Egy japán-kambodzsai nem kormányzati szervezet, a Hearts of Gold által vezetett konzorcium sikeresen pályázott 2006-ban JICA-támogatásra a kambodzsai iskolai testnevelés megreformálására.

Kambodzsában az 1970-es években lezajlott polgárháború és a Pol Pot vezette diktatúra jelentős pusztítást végzett, a lakosság egyötöde tömegmészárlás következtében vagy kényszermunka következményeként meghalt, netán az éhhalál áldozata lett. Az értelmiségi réteg volt a tömeggyilkosságok egyik kiemelt célpontja, így az oktatásban dolgozók nagy százalékát megölték.⁹ Az oktatást tehát a diktatúra után újjá kellett élesíteni, ám a testnevelés tanítása nem szerepelt a prioritások között. Ezt a hiányt igyekszik pótolni a projekt konzorcium, amelynek tagja még a kambodzsai Oktatási, Ifjúsági és Sportminisztérium, valamint a japán Tsukuba Egyetem. A tantervek, tantárgyi projektek „exportja - importja” nem újszerű dolog, sőt kívánatos is, hogy mindenki, aki – központi és helyi szinten – tantervekkel foglalkozik, legalább nagy vonalakban ismerje más országok tantervkészítési tendenciáit (Hamar, 2016).

1. ábra: A kambodzsai iskolai testnevelési projekt folyamat ábrája [forrás: saját szerkesztés]

⁸ JICA: Mission Statement. www.jica.go.jp (Letöltés: 2017. január 11.)

⁹ History.com: Pol Pot. www.history.com (Letöltés: 2017. január 11.)

Az 1. ábrán látható a projekt folyamata. A „tanárok tanítása” koncepción alapuló program célja, hogy a mintaiskolák után a tanári kézikönyvben meghatározott elveken alapuló testnevelés elterjedjen az egész országban.

Módszerek

A Svájci Fejlesztési Akadémia tizenkét pontban határozta meg azokat a lépéseket, amelyeken a megfelelően felépített SDP-projekteknek végig kell menniük.¹⁰ Ezek a következők: értékelés, tervezés, partnerkeresés, a nyomon követés és értékelés (monitoring and evaluation) rendszerének kialakítása, a csapat kijelölése, kapacitásnövelés, kivitelezés, megfigyelés, támogatás, értékelés, átadás és kiszállás.

Az esettanulmány keretében, a fenti szempontrendszer tükrében vizsgáltuk a kambodzsai iskolai testnevelési projektet. A vizsgálathoz rendelkezésünkre állt a projekt dokumentációja, amely tartalmazza a projekt működési tervét, a projekt tervének mátrixát, illetve saját adatgyűjtést a konzorciumvezető Hearts of Gold igazgatójával készített interjú formájában.

Eredmények

A Svájci Fejlesztési Akadémia kritériumrendszerével ütköztetve a kambodzsai projektet, az alábbi megállapításokat tettük.

A kritériumrendszer tizenkét eleme közül az első tíz megtalálható a projektben, míg az utolsó kettő, az átadás és a kiszállás még nem következett be. A projekt jellegéből adódóan, a „tanárok tanítása” koncepció alapján az átadás már a projekt egy korai szakaszában megalapozásra került, előkészítve a munka folytatását a konzorcium kiszállása után.

Mind a tervezés, mind a kivitelezés fázisában elengedhetetlen a helyi körülmények ismerete, így a projektben különösen fontos, hogy a konzorciumban helyi szervezetek is részt vesznek. A kijelölt nemzeti tanárok szerepe különösen jelentős volt a tanári kézikönyv megírásakor, hiszen ők azok, akik a szakmán kívül a helyi viszonyokkal is tisztában vannak, mint például a tornatermek hiánya, az ivóvíz-ellátottság, illetve a tanórákhoz szükséges eszközökkel való ellátottság.

Számos típusú partnerszervezet van jelen a konzorciumban az előzőekben listázottak közül, hiszen

két kormányzati szerv, illetve egy-egy oktatási intézmény és SDP-szervezet alkotja azt. A JICA egy fejlesztési kormányzati szervezet, így ez a szervezettípus is képviselve van, míg a sportszervezetek hiánya a projekt jellegéből, annak direkt oktatási vonatkozásából is adódik. Az üzleti szféra mindössze egy-egy projektelemben kapcsolódik be a programba, annak nem szerves része. Példaként szolgál az üzleti szféra jelenlétére, hogy egy 2014-es nyári iskolai sport fesztivált Sihanouk tartományban az Adidas szponzorált.

A projektben szerepet játszik a felülről lefelé irányuló megvalósítás (top-down), illetve az alulról felfelé való megközelítés (bottom-up) is. Előbbire a projekt keretrendszere a példa, hiszen a nemzeti tanárok egy központilag kidolgozott tanári kézikönyv alapján oktatnak a mintaiskolákban, s az így szerzett tudás kerül továbbadásra a többi tartományi, majd a városi és falusi iskolákban. A bottom-up megközelítésre példa a fentiekben tárgyalt iskolai testnevelési fesztivál, amely alapötlete egy, az egyik iskolában dolgozó önkéntestől származott. Az ötletet elfogadta az iskola vezetése és a projekt-konzorcium is, ezért valósulhatott meg a projekt keretein belül.

Az önkéntesek szerepe a civil szféra többi szegmenséhez hasonlóan itt is kiemelkedő. Mind a nemzeti, mint a regionális tanárok önkéntesen jelentkeztek a programba, nélkülük forrás- és munkaerőhiány miatt nem valósulhatna meg a projekt. A 3. pontban tárgyalt testnevelési fesztivál is önkéntesek szervezésén alapult, vagyis az önkéntes munka nemcsak a projekt törzse, de a hozzá kapcsolódó programok megvalósításához is elengedhetetlen.

A folyamatos nyomon követés és értékelés rendszerének kidolgozása, majd alkalmazása alapvető része a fejlesztési munkának, így valósulhatnak meg a projekt elején kitűzött célok a lehető legkevesebb káros mellékhatással (*Menon, Karl és Wignaraja, 2009*). Az értékelés keretein belül elengedhetetlen a kedvezményezettek megkérdezése is, ugyanakkor ez a kambodzsai projekt esetében nem érhető tetten kellő mértékben. A programba bevont önkéntes tanárok részesei a programértékelésének, mivel a konzorciumnak szóbeli formában adnak visszacsatolást a megvalósításról, ugyanakkor a kedvezményezettek számszerűen nagyobb része, maguk az iskolások nem vesznek részt az értékelésben, ezért valószínűsíthető, hogy így sok hasznos információtól esik el a konzorcium.

¹⁰ Jutta Engelhardt, Pia Ammann (2013): *Communities in Crisis* előadás. Swiss Academy for Development, Rheinsberg.

A pályázati alapon működő fejlesztési projektek esetében gyakran előfordul, hogy a konzorcium a pályázati követelményeknek úgy tesz eleget, hogy az a projekt hatékonyságának rovására megy. A kambodzsai projektnél ilyen nem tapasztaltunk, ami valószínűsíthetően annak a következménye, hogy a pályázat a projektcélokra alapozva került megírásra, és nem pedig úgy, hogy az „tettszen” a pályázatonak.

Megbeszélés

Bár az SDP szektor a 2000-es évek eleje óta gyorsan és folyamatosan fejlődik, Magyarországon még kevés tudományos értékű tanulmányt olvasni a témában, mint ahogy egyelőre csekély a társadalmi célú sportprogramok száma is (Dóczi, 2014). A hazánkban megvalósuló, a sportot társadalmi célok elérésére használó programok közül kiemelkedik a kormányzati finanszírozásból működő, elsősorban hátrányos helyzetű gyermekeket célzó Erzsébet-tábor. A tematikus táborokat híres sportolók vezetik, ahol nagy hangsúlyt kap a sport a programjaik között. Emellett az elmúlt években kevés kisebb volumenű, pályázati finanszírozású sportintegrációs projekt is megvalósításra került hazánkban. Ilyen volt a 2014-ben létrejött Be Fit In társadalmi kezdeményezés,¹¹ amely a hazánkban élő migráns gyerekek társadalmi beilleszkedésének elősegítését tűzte ki célul, eszközként a sportot használva. Ahhoz, hogy az ilyen kezdeményezések hatékonyan működjenek, fontos lenne a mérési és értékelési rendszereket tudományos alapokra helyezni, éppen ezért bízunk benne, hogy a gyakorlati szakemberek mellett a hazai sporttudomány képviselői egyre inkább felfedezik maguknak az SDP területét. A sport sokat emlegetett, s már-már mítoszként élő társadalomjobbító funkciói ugyanis leginkább az SDP-hez köthető és társadalmi céllal működő sportprogramok eredményes működésén keresztül válhatnak valósággá.

Irodalom

1. Coalter, F. (2005): *The Social Benefits of Sport. An Overview to Inform the Community Planning Process*. Sport Scotland, Edinburgh.
2. Coalter, F. (2013): *Sport for development: what game are we playing*. Routledge, New York.
3. Dóczi Tamás (2014): Sport és hátrányos helyzet.

¹¹ BeFitIn www.befitin.hu (Letöltés: 2017. január 11.)

In: Gál Andrea, Dóczi Tamás és Sáringerné Szilárd Zsuzsa (szerk.). *Összegző tanulmány a TÁMOP 6.1.2/11/2-2012-0002 kódszámú „A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása” c. projekt keretében végzett kutatás eredményeiről. Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió)*. Magyar Sportmenedzsment Társaság - Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest.

4. Gilbert, K. és Bennett, W. (eds. 2012): *Sport, Peace and Development*. Common Ground, Champaign.
5. Hamar Pál (2016): *A testnevelés tantervelmélete*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
6. Hearts of Gold (2013): *Project Design Matrix: The Project for Human Resource Development and Establishment of Sustainable Diffusion System of Primary Schools Physical Education in Cambodia*. Hearts of Gold, Phnom Penh.
7. Hearts of Gold (2013): *Plan of Operation: The Project for Human Resource Development and Establishment of Sustainable Diffusion System of Primary Schools Physical Education in Cambodia*. Hearts of Gold, Phnom Penh.
8. Henley, R. (2005): *Helping Children Overcome Disaster Trauma Through Post-Emergency Psychosocial Sports Programs*. Swiss Academy for Development, Biel.
9. Levermore, R. és Beacom, A. (eds. 2012): *Sport and International Development*. Palgrave Macmillan, Hampshire.
10. Menon, S., Karl, J. és Wignaraja, K. (eds. 2009): *UNDP Handbook on Planning, Monitoring and Evaluation for Development Results*. United Nations Development Programme, New York.
11. Sport and Development International Conference (2003): *The Magglingen Declaration and Recommendations*. Swiss Academy for Development, Biel. https://www.sportanddev.org/sites/default/files/downloads/18_the_magglingen_declaration.pdf (Letöltés: 2017. január 11.)
12. *UN Inter-Agency Task Force on Sport for Development and Peace*. www.un.org/sport (Letöltés: 2017. január 11.)
13. United Nations (2005): *Report on the International Year of Sport and Physical Education 2005*. United Nations, Genf. https://www.un.org/sport2005/a_year/IYSPE_Report_FINAL.pdf (letöltés: 2017. január 11.)